

RESSENYES

Joan Carles ALAYÓ MANUBENS, *La introducció del gas i l'electricitat a Sabadell, 1852-1930*, Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach, 2000 (Quaderns d'Arxiu de la FBC, 87-88). 85 p. il. fot.

Aquest aspecte ha estat ja objecte d'estudi a la nostra ciutat per part de diferents autors, fet que ha donat lloc a alguns treballs de recerca encara inèdits i a diverses publicacions, la major part en la darrera dècada, entre les quals hem de fer esment de les següents: Joan Alsina, *Els inicis del gas a Sabadell*, de l'any 1984; Josep F. Bustamante, *El desenvolupament de l'electrificació de Sabadell (1890-1936)*, de l'any

Com ja és ben conegut, la ciutat de Sabadell ha estat protagonista destacada del procés d'industrialització de Catalunya. Una de les particularitats d'aquest fenomen va ser la incorporació de noves fonts d'energia com a força motriu al sistema productiu, tot passant des dels molins hidràulics tradicionals al vapor, fins a arribar als motors de gas i a l'ús d'energia elèctrica, ja fos d'origen tèrmic o hidràulic.

1992; Meritxell Fontseré i altres, *Les darreres màquines de vapor que s'instal·laren a Sabadell*, de l'any 1993; Josep M. Benaül, *El vapor a Sabadell*, de l'any 1994, i Esteve Deu, *Del vapor a l'electricitat. Estalvi de costos energètics en la indústria tèxtil llanera sabadellenca (1910-1924)*, de l'any 1995, editats pel Museu Història de Sabadell o per la mateixa Fundació Bosch i Cardellach. El llibre de Joan C. Alayo cal afegir-lo, doncs, a la sèrie de treballs que ja s'havien endinsat en aquest mateix tema.

El seu contingut està dividit en set capítols, l'un dedicat a la introducció del gas i els altres sis al desenvolupament de l'energia elèctrica, en els quals es combinen i s'alternen diferents nivells d'estudi. De manera intercalada en el text hi ha també alguns quadres i gràfics que ajuden a comprendre'l.

Es parla de la introducció del gas i de l'electricitat a Sabadell després d'analitzar l'origen de l'aplicació d'aquestes noves fonts d'energia a Catalunya i els seus antecedents en els països europeus més desenvolupats, apartats que ajuden a situar en un marc més general les particularitats del naixement i desenvolupament d'aquestes noves fonts d'energia a la nostra ciutat.

S'estudien els diversos procediments per a l'obtenció d'aquestes noves energies, des dels diferents tipus de carbó fins als grans salts d'aigua, els mecanismes per a transportar-les i els procediments tècnics per distribuir-les.

S'analitzen els diferents usos que tingueren. Per a il·luminació, tant d'espais públics com de domicilis privats, fàbriques i tallers; per a força motriu en diferents establiments

industrials, i per a altres activitats productives que necessiten energia abundant, com l'elevació d'aigües. També es fa referència a les empreses proveïdores d'energia que es van constituir a Sabadell i a les que, amb seu social a Barcelona, van acabar absorbint les locals i assegurant el proveïment al conjunt de la ciutat, com també dels principals consumidors finals.

Un dels aspectes en els quals el llibre posa més èmfasi és el fet que la ciutat de Sabadell va ser de les primeres de Catalunya a desenvolupar aquestes noves fonts d'energia, tal com ja havia passat amb la instal·lació de les primeres màquines de vapor i sense gaire retard en relació a Barcelona, el punt de referència més proper. Efectivament, l'enllumenat públic amb gas s'inaugurava a Sabadell l'any 1852, només deu anys després que a Barcelona. En canvi, l'any 1876 s'instal·lava el primer sistema d'enllumenat elèctric en una fàbrica de Sabadell, al vapor Buxeda Vell, tot just un any després de l'aplicació d'aquest nou sistema a les fàbriques de la Maquinista, Terrestre i Marítima i de Batlló germans a Barcelona. Cap a mitjan anys vuitanta començaven a funcionar amb certa anticipació en relació a altres localitats industrials els primers motors de gas pobre en alguns petits tallers de la ciutat. Al final del segle XIX la constitució de la primera empresa sabadellenca, productora a gran escala d'energia elèctrica amb generadors de vapor per vendre a particulars, L'Energia, SA, va ser quasi simultània a les primeres empreses barcelonines de les mateixes característiques. I Sabadell fou també una de les primeres ciutats que rebé l'energia hidroelèctrica procedent de les grans centrals del Pirineu ja en la segona dècada del segle XX, tot aprofitant les xarxes ja existents que subministraven des de la ciutat comtal energia elèctrica d'origen tèrmic des de l'any 1912.

El treball de Joan C. Alayo, que ha publicat la Fundació Bosch i Cardellach, és extret en part de la tesi que, amb el títol *Evolució de la tecnologia, de la producció i de la distribució d'energia elèctrica. Catalunya en el període 1880-1920*, va presentar l'any 1993 a la Universitat Politècnica de Catalunya per a l'obtenció del grau de doctor enginyer.

Els seus coneixements tècnics es posen de manifest en els apartats corresponents a la descripció dels sistemes de generació i transport d'energia, a les característiques dels diferents tipus de motors i contribueixen a enriquir un treball fonamentalment historiogràfic. Però, a més a més, hi ha un extens treball d'arxiu amb la consulta de tot tipus de fonts directes, entre les quals destaquen els expedients municipals

relacionats amb permisos d'obres i amb foment, que ha permès una acurada aproximació a la realitat sabadellenca, per arribar al petit detall dels productors i consumidors d'energia concrets, i amb prou nivell d'anàlisi interpretativa. L'estudi es basa també en treballs ja publicats sobre el tema, tant en l'àmbit sabadellenc com en el més general, i en la consulta de premsa local per poder arribar on no permet la documentació municipal o per confirmar dubtes que aquest mateix tipus de font pot plantejar.

El treball presenta, però, alguns errors puntuals, com les dades de consum de carbó de l'any 1913, que era de 38.000 tones l'any 1913 i no de 38 com s'afirma en el text, i alguns aspectes tractats de manera una mica confusa, com el procés de concentració de les grans empreses barcelonines proveïdores d'energia elèctrica. No obstant això, l'obra contribueix a bastament a enriquir el nostre coneixement sobre el canvi energètic a la nostra ciutat, principalment en el període crucial, a cavall entre el segle XIX i el XX, amb el valor afegit de l'anàlisi més tècnica que, sovint, per manca de formació suficient en aquest àmbit, no poden aportar amb la mateixa intensitat els historiadors o altres professionals que s'han endinsat en aquest camp d'estudi.

ESTEVE DEU I BAIGUAL

Manuel PAC VIVAS. *Batalló de càstig. Memòries d'un vell lluitador d'origen pagès*. Lleida: Pagès Editors. 1999. 239 p.

El primer que cal tenir en compte quan hom s'atansa a un llibre de memòries és, val la pena dir-ho, que no és un llibre d'història. I tampoc no ho pretén, si l'autor és honest o no té cap mena de megalomania —com ara el cas de Winston Churchill quan va pretendre convertir les seves memòries de la Segona Guerra Mundial en un treball historiogràfic.¹

¹ W. CHURCHILL (1948-54). *The Second World War*. Londres. Cassell Ltd. [edició castellana: Barcelona. Plaza & Janés, 1965]. En una clara mostra de la seva capacitat per a l'objectivi-

tat, l'autor obre el volum primer amb la frase: «De cómo los pueblos de habla inglesa, en virtud de su imprudencia, su negligencia y su bondad, permitieron a los malvados rearmarse».